

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II.
Hungarian College of Transcarpathia

2009
VIII. évfolyam, 2. kötet
Том VIII, № 2
Volume VIII, № 2

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2009/2
VIII. évfolyam, 2. kötet / Том VIII, № 2

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Soós Kálmán, Orosz Ildikó, Csernicskó István, Barkáts Jenő
A KÖTETET SZERKESZTETTE: Penckófer János, Kohut Attila

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Шовш К., Орос І., Черничко С., Боркач Є.
ЗА РЕДАКЦІЮ: Пенцкофер І., Когут А.

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó / Коректура: Г. Варцаба І.
TÖRDELÉS: Garanyi Béla / Верстка: Гороній А.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

A kiadásért felel: Orosz Ildikó és Soós Kálmán / Відповідальні за випуск: Орос І., Шовш К.

ISBN: 978-966-7966-78-2

Készült: PoliPrint Kft. Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem

ORBÁN LÁSZLÓ: Nemzet- és nacionalizmuselméletek	7
BOCSKOR MEDVE CZ ANDREA: Nacionalizmus és történetírás. Az ukrán történelemformálás hatása a nemzeté válás folyamatában	17
LUKÁCS ATTILA: Kárpátalja magyar–magyar kapcsolatainak alakulása. 1989–1994	35
SZAKÁL IMRE: Magyar ellenzéki ség Podkarpatszka Ruszban 1919 és 1938 között. Pártprogramok és érdekérvényesítés	49
MOLNÁR FERENC: A máramarosi határvidék hadászati problémái az 1849. évben	61
SZÉKELY GUSZTÁV: Ugocsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében	73
HOMOKI DIANNA: Rákóczi hadseregének társadalmi helyzete	91

Pedagógia

ЧЕРНИЧКО СТЕПАН: Напрямки мовної освіти України і угорськомовна освіта на Закарпатті	97
BERECZKY GYÖRGY: A nemzetiségek helye és szerepe a szovjet iskolai történelemoktatásban a <i>Szovjetunió története</i> című tankönyvek alapján	107
HEVESI TIBOR: Dinamikus geometriai szerkesztések mértanórán	115
LECHNER ILONA: <i>Altersspezifische Merkmale des Fremdsprachenerwerbs und Fremdsprachunterrichts</i>	125
ÁDÁM ERZSÉBET: A zenei nevelés helye és szerepe a pedagógusi munkában	137

Nyelvészet. Irodalom. Művelődés

MÁRKU ANITA: Nyelvválasztási stratégiák a kétnyelvű kárpátaljai fiatalok körében	145
SZILÁGYI LÁSZLÓ: Language Learning Strategies used by Monolingual and Bilingual Students in Transcarpathian Secondary Schools	163
DR. ILONA HUSZTI: How can a language learner be successful in second or third language acquisition?	177
AGNES G. HAVRIL: The past and present periods of English for Special Purposes teaching and testing in Hungary	187
GAZDAG VILMOS: Nyelvi attitűdök és az interferencia kérdései Vadastanya ukrán/ruszin nyelvű lakossága körében	199
BÁRÁNY BÉLA: Традиции «Войны и мира» А. Н. Толстого в романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба»	215
CSEH GIZELLA: A magyar népszínmű XIX. századi művelődéstörténetének vázlata	229

Egyház(történet)

ORBÁN MARIANNA: Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban (1936–1947)	239
GERENDELY BÉLA: Egyházi felekezetek Tiszakeresztúrtban	245

Epidémia. Vízvizsgálat. Régészet. Logisztika

DANCS GYÖRGY: Az 1831-es kolerajárvány és Perényi szerepe az ellene folyó harcban	253
CSOMA ZOLTÁN–HADNAGY ISTVÁN: A felszíni és a felszín alatti vizek nitráttérhelése Makkosjánosi községben és környékén	265
РАЦ А.Й.: Закарпатські обсидіани: міфи та реальність	273
PATAKI GÁBOR: Kárpátalja logisztikai szerepköre és fejlődési stratégiái	279

<i>Eseménynaptár</i>	300
-----------------------------------	-----

SZAKÁL IMRE*

Magyar ellenzékiesség Podkarpatszka Ruszban 1919 és 1938 között. Pártprogramok és érdekérvényesítés

Rezümé A munka Kárpátalja történelmének 1919 és 1938 közötti szakaszát vizsgálja. Tárgyalja a cseh kormány vidékünkön népszerűtlen intézkedéseit, valamint az általuk kiváltott társadalmi reakciót. Különös hangsúly helyeződik a munkában a magyar társadalmi-politikai szerveződések tevékenységének vizsgálatára. Bemutatásra kerülnek a pártok programjai, és a szervezeteken belül tapasztalható belső ellentétek, továbbá a magyar kisebbség képviselőitől egyéni kísérletei más nemzetiségekével. A munka igyekszik minél teljesebb képet mutatni a korszak podkarpatszka ruszi magyar ellenzékiességéről, továbbá az akkori politikai viszonyokról.

Резюме Робота висвітлює найважливіші події Закарпаття з 1919 до 1938 років. У роботі показано події того часу на Закарпатті як найглибше. Вказано, як чехословацький уряд працював про місцеві інтереси, як діяли органи влади. Також висвітлено: угорські суспільно-політичні організації, які продовжували роботу у період чехословацького режиму. Розкрито їх програму дій та внутрішню боротьбу. Та можна дізнатися більше щодо захисту інтересів русинів, їх дії, політичні погляди, спільну роботу угорських та русинських угруповань. У висновку узагальнено, яким був стан політичних організацій, яких успіхів вони досягнули би своєї роботі, після об'єднання. Тему висвітлено для широкого кола, хоч, для того щоб зрозуміти особливості життя і політику того часу.

Az 1919-es Saint-Germain-i békeszerződés alapján létrejött Podkarpatszka Ruszban élő magyarság a Csehszlovák Köztársaságon belül kisebbséggé vált. Ehhez a társadalmi-politikai helyzethez a helyi politikai elitnek és az érdekartikulációt folytató szervezeteknek is alkalmazkodniuk kellett. Az új államvezetés programja, valamint a különböző nemzetiségek közötti viszony egyre több feszültséget generált a társadalomban, amelynek valamilyen módon hangot kellett adni. Emiatt a terület politikai téren keveset tapasztalt kulturális elitje új szerepkörbe kényszerült, amely ellenzéki magyar politikai csoportosulások létrejöttét hozta magával. A prágai kormány néhány népszerűtlen intézkedésére válaszul a politikai csoportosulásoknak programjaik születtek. A Csehszlovák Köztársaság Alkotmánya teret engedett a nemzetek politikai érdekképviselőinek, így a fent említett csoportokból hamarosan bejegyzett pártok lettek, amelyek megkezdhették érdekeik (amelyek jobb esetben megegyeztek a helyi magyarságéval) védelmét a csehszlovák törvényhozás különböző szintjein.

A pártok programjaiból, valamint beadványaikból jól kivehetőek a prágai kormány ruszinszkói magyarok körében legnépszerűtlenebb intézkedései, valamint a megoldási javaslatok. Így kutatásunk alapját elsősorban az ezekre a programokra és beadványokra vonatkozó fennmaradt dokumentumok tanulmányozása képezte, használtuk az 1919 és 1938 között kiadott magyar, orosz és ukrán nyelvű sajtóanyagokat, valamint a korszakra vonatkozó szakirodalomból is igyekeztünk meríteni.

Az egyik legkorábban alakult, s az egyik legmarkánsabb irányvonalat képviselő politikai tömörülés a Ruszinszkói Magyar Jogpárt, amelynek vezetője

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felnőttképzési Központjának munkatársa, történelem és földrajz szakos tanár.

dr. Korláth Endre, a korszak egyik legjelentősebb kárpátaljai politikusa volt. A párt hivatalos lapja a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* volt, amely megjelenésétől kezdve fokozatosan vált a magyar nemzet véleményének legnagyobb kárpátaljai megjelentőjévé. A lapot megjelenésétől kezdve cenzúrázták, ez volt ugyanis az egyik feltétele a működésének, valamint magának a párt bejegyzésének is.¹

A szervezet megalakulását és főbb programpontjait 1920 augusztusában jelentették meg a szervezet lapjában. A párt célja elsősorban a ruszinszkói magyarság politikai, gazdasági és kulturális érdekeinek megvédésére irányult. Ide tartozott továbbá a magyar hagyományok és nemzeti érzelmek ápolása, a magyarság érdekeinek érvényesítése a közéletben, valamint a régió szociális és gazdasági fejlesztése demokratikus eszközökkel.²

A legfontosabb programpontnak a magyarság egy táborba való egyesítését tekinthetjük. A párt nem kívánt más nemzet ügyeibe avatkozni, azonban kereste az együttműködés lehetőségét a többi ruszinszkói párttal. Nem fordított figyelmet sem felekezeti, sem osztály-hovatartozásra. Legfontosabb céljának a magyarság jogainak érvényesítését tekintette.

Programja az egyik legkidolgozottabb volt a ruszinszkói magyar pártok között. Három nagy csoportba gyűjtötték össze a tevékenységük alapját képező kérdéseket.

Az első ilyen a politikai program volt. Ennek főbb pontjai a következők:

- az őslakosság érdekeinek megfelelő autonómia kiépítése,
- Ruszinszkó etnikai alapú határainak kiépítése,
- a közigazgatási beosztás igazságos volta a magyarság szempontjából,
- a vármegyei, városi, községi és egyházi autonómia visszaállítása,
- a párt szabad érvényesülése a választásokon,
- az emberi és szabadságjogok teljes mértékű érvényesítése,
- magyar nyelvű politikai napilap létesítése (*Ruszinszkói Magyar Hírlap*)³

A párt a gazdaság terén is ki kívánta nyilvánítani véleményét, így több ilyen jellegű programpontot is megjelöltek. A legfontosabbak közé tartozott a lakásépítés kérdése, ugyanis több épület is egyre rosszabb állapotba került, elsősorban a városokban. Követelték az igazságos adórendszert, amely legyen egységes a Köztársaság egész területén. Fel kívántak lépni a pénzváltások következtében fellépő esetleges veszteségek megtérítése, valamint az áruzsora eltörlése és a szabad kereskedelem érdekében. Ezek mellett szerették volna szorosabbra fűzni a kapcsolatot a Magyar Királysággal mind gazdasági, mind pedig kulturális téren. Előirányozták a helyes erdőgazdálkodást és legelőhasználatot, valamint a mezőgazdaság – mint a régió fő gazdasági szektorának – támogatását. Továbbá támogatták szakszervezetek létrehozását, a kiscégek fejlesztését.⁴

Programjuk harmadik csoportját a kultúra tárgyköre képezte. Elsősorban az iskolák újraindításáért, a nyelvtörvényben foglaltak betartásáért, a kultúregyesületek szabad működéséért, a magyar nyelvű oktatás fejlesztéséért kívántak dolgozni.

A Ruszinszkói Magyar Jogpárt érdekes jellemzője volt az, hogy több szervezetet is működtetett, amelyek a magyarság érdekeinek védelmét voltak hivatottak képviselni. Ez a tény is kiemelte őket a többi párt közül. Pontosan négy ilyen szervezetet működtettek, amelyek a párt tagjaiból alakultak.

¹ *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1920. aug. 3.

² Uo.

³ *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1920. aug. 3.

⁴ Uo.

Talán a legjelentősebb a jogvédő iroda volt, amely a párt ügyvéd tagjaiból tevődött össze. Feladata a párt tagjainak képvisellete különböző politikai, közérdekű, magán-, vagy büntetőjogi ügyben, s az ilyen jellegű sérelmek valamilyen szintű orvoslása volt. Amennyiben a panaszos fél nem tudta anyagilag fedezni az eljárást, a párt ezt magára vállalta.

A második szervezet a szociális ügyi szervezet volt, amely céljának és feladatának tekintette valamennyi ruszinszkói magyar társadalmi (sport, jótékony-sági, közjóléti stb.) szervezet a párt védelme alatt való egyesítését, valamint anyagi támogatását. Szintén kiemelkedő jelentősége volt a gazdasági szaktanácsnak, amely a tömörülés gazda, kereskedő, valamint iparos rétegeiből alakult. Célja az agrár, ipari, valamint kereskedelmi érdekek összeegyeztetése volt a csehszlovák törvényekkel való egyetértésben. Feladatának tekintette továbbá a magyarokat ért gazdasági sérelmek enyhítését. A szervezet szerette volna növelni az anyaországi pénzintézetek befolyását Podkarpatszka Ruszban.⁵

A negyedik ilyen jellegű organizációja a pártnak az ún. közművelődési szervezet volt, amely a párthoz tartozó olyan személyekből alakult, akik a magyar kultúra valamely területén fejtettek ki tevékenységet. Célja az volt, hogy a magyar kulturális egyesületeket egy szövetségbe tömörítse, új szervezeteket alakítson, a már meglévőket pedig, ahogyan a kiáltványban fogalmaztak: „*anyagilag és erkölcsileg támogassák.*”⁶

A párt minden kerületben beindította alapszervezetét, és valamennyi kerületben megjelentek a fenti szervezetek is a magyarság jogainak képvisellete érdekében.

1919-ben jött létre az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves- és Kispáros Párt. A párt politikai programját és célkitűzéseit három csoportban foglalta össze. Az első a gazdasági követelések csoportja volt. Felszólaltak a földreform, az állattenyésztés fejlesztése, az erdőipar kitermelésének szabályozása, valamint szövetkezetek megteremtése mellett. Fontosnak tartották ezek mellett a szabad kereskedelem, és a versenyképes piac feltételeinek megteremtést, valamint az infrastruktúra fejlesztését.

A második csoportot politikai vonatkozású kérdések alkották. A párt egyik politikai célkitűzése a tisztán etnikai alapon meghúzott határok megteremtése volt. Szintén fontosnak tekintették a régióban élő nációk békés egymás mellett élését és közös politikai fellépését.

1921-ben jött létre Árky Ákos elnökletével a Ruszinszkói Óslakosság Autonóm Pártja, amely elsőként ért el sikereket a választásokon. Programjukat 1921 márciusában hirdették meg. Több pontban is hasonlóságot mutatott a Ruszinszkói Magyar Jogpárt célkitűzéseivel. Főbb pontok voltak: a ruszinszkói lakosság politikai, gazdasági és kulturális érdekeinek egyenlő (valamennyi nemzetiségre kiterjedő) és igazságos védelme. A szociális és gazdasági élet valódi demokratikus alapon való kifejlődése, a békeszerződésben szereplő jogok demokratikus úton való megszerzése és megvédése. Követelték továbbá a határok igazságos, etnikai alapon történő meghúzását, a teljes körű vármegyei, városi, községi és egyházi autonómiát. A hivatalokban ruszinszkói származású tisztviselők alkalmazását, az emberi szabadságjogok teljes körű biztosítását.

⁵ *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1920. aug. 3.

⁶ Uo., 1920. aug. 18.

A gazdaságban az ipari és a mezőgazdasági termékek összhangba hozását; igazságos, és a Köztársaság többi területével egységes adórendszer felállítását; olcsóbb hozzáférést a vetőmagokhoz és mezőgazdasági gépekhez; a fuvarárak csökkentését; szabad dohánytermesztést és gyümölcs-szesztermelést. Lakások építését, munkásjóléti intézmények felállítását; az útlevelkényszer feloldását; a törvények anyanyelven való kihirdetését, valamint a hivatalokban minden nemzetnek a szabad nyelvhasználat biztosítását. Valamennyi nemzeti érzésének szabad ápolását, anyanyelvi oktatást; nemzeti iskolák felállítását.⁷

A Ruzinszkói Őslakosság Pártja volt az egyik első olyan magyar párt, amely hajlandóságot mutatott a többi Ruzinszkóban működő párttal való együttműködésre.

A fentiekben felsorolt magyar politikai szervezetek programjain jól látszik, hogy több kérdésben is megvolt az egyetértés, és céljaik sok esetben azonosak voltak. A közös pontokat több síkon is észre lehet venni.

Először is politikai síkon. Valamennyien főként a határkérdéssel, az elmaradt választások miatti politikai érdekképviselő hiányával, a megígért jogok meg nem adásával foglalkoztak. Sértelmeztek, hogy az autonómia még mindig nem került megvalósításra, illetve az új közigazgatási rendszer is kivívta nemtetszésüket.

Gazdasági téren a közös pontot főként az adórendszer elítélése jelentette. Megemlíthetjük továbbá a helytelen gazdaságpolitikát, amelyet valamennyien kifogásoltak. Nehezményezték, hogy több ágazatot is elhanyagol a prágai gazdaságpolitika. Felléptek a szakszervezetek megalakítása, valamint a munkások számára történő lakásépítések érdekében.

Kulturális téren az anyanyelvi oktatás, illetve a nemzetiségi nyelveknek a hivatalokban való szabad használata jelentette a közös nevezőt. Mindannyian törekedtek újabb és újabb magyar kulturális szervezet létrehozására és a meglévők támogatására, minél több magyar nyelvű, főként közép- és szakközépiskola megteremtésére.

Azonban az ellentétek is fellelhetők voltak, ugyanis valamennyien arra törekedtek, hogy saját zászlajuk alatt tömörítsék a magyarságot. Ez talán a Ruzinszkói Magyar Jogpártnak sikerült a legjobban, betudható ez annak, hogy az anyaországból érkező támogatások tetemes része ide folyt be⁸, valamint vezetőjük, dr. Korláth Endre jól hatott a tömegekre, illetve az sem utolsó szempont, hogy a párt újsága az egyik legnagyobb példányszámban megjelenő politikai hetilap volt. Azonban a politikai szervezetek között a követőikért vívott harc még jobban elmélyítette az ellentéteket, amelyeket még más kérdések is növeltek, így a magyarság érdekképviselője lényegesen nehezebb volt.

A magyar pártok között feszülő ellentétek feloldására tett fontos lépés volt az 1920. november 30-án létrejött Ruzinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége. Ezt az organizációt a Ruzinszkói Magyar Jogpárt hívta életre, csatlakozott hozzá a régió két tradicionálisnak nevezetű politikai tömörülése, az Országos Keresztényszocialista Párt és az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves- és Kisiparos Párt. A szervezet vezetője dr. Korláth Endre lett. Az egyesülésre elsősorban azért volt szükség, hogy ezáltal is erősítsék a magyar érdekek képviselőjét. Azonban nem volt teljes mértékben zökkenőmentes a fúzió. A keresztényszocialisták, valamint

⁷ *Kárpáti Híradó*, 1921. aug. 13.

⁸ FEDINEC CSILLA: *Iratok a kárpátaljai magyarságtörténetéhez*, Forum Intézet–Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2002. 12. o.

a kisgazdák is vallottak a Jogpárt által szélsőségesnek tartott nézeteket. A Keresztényszocialista Párt, elsősorban keresztény eszméket valló unióként nemcsak magyar nemzetiségű tagokat fogadott soraiba. Így a Kárpátalján élő többi nemzettel való szoros együttműködés volt egyik fő célja, amitől ekkortájt még mind a Jogpárt, mind a kisgazdák ódzkodtak. Ellentétet jelentett a Kisgazdapárt és a Jogpárt között az, hogy míg az előbbi elsősorban a falusi néprétegek érdekeit képviselte, addig az utóbbi kimondottan a városi polgárság soraiból gyűjtötte tagjait. Az egyesülés azonban mégis létrejött, s a cél elérése, mely nem volt más, mint „... olyan összefüggést teremteni, mely tömegének súlyával ne csak kérni, hanem követelni is tudja nemzeti jogainak elismerését és érvényesítését...”⁹, sikerülni látszott.

Az újonnan létrejött egyesülésnek természetesen megvolt a saját politikai programja, amit szeretett volna minél hamarabb véghezvinni. Célkitűzéseik alapját a már fent említett kérdések képezték. Azonban egy kérdés kiemelkedő szerepet kapott, és sokkal markánsabban jelent meg, mint az eddigiekben, ez pedig nem volt más, mint az autonómia. Az az autonómia, amit már többször is megígért a prágai vezetés, azonban megvalósítására érdemleges lépéseket nem tett. Elsőrendű feladatának tekintette a szervezet – a podkarpatszka ruszi magyar egység megteremtése mellett – az önrendelkezés demokratikus eszközökkel való kivívását a Csehszlovák Köztársaság törvényeinek tiszteletbentartásával. Azonban autonómiatervezetük nem volt, arra hivatkoztak ugyanis, hogy Beneš államfő ígéretet tett annak megalkotására, s majd Ruszinszko lakossága népszavazással dönt, hogy milyen típusú önrendelkezést preferál. Nem kértek a ruszin pártokkal való együttműködésből sem, mivel nem tekintették alkotmányosan megalapozottnak a Podkarpatszka Ruszban működő pártok tevékenységét, hiszen a politikai szerepvállalás választások híján nem volt megvalósítható. Nem zárkóztak el azonban a későbbi közös fellépéstől.¹⁰

A közös lépések ideje pedig hamarabb jött el, mint ahogyan azt a magyar pártok vezetői gondolták. Már 1922 tavaszán egy közös nyilatkozatot adtak ki: a nagyobb ruszinszkoói politikai tömörülések az autonómia ügyében. Kifejtették azon álláspontjukat, mely szerint a kormány programja nem biztosítja a terület számára az autonóm jogokat, amelyek a békeszerződések és a Generalny Statutum értelmében jártak volna. Véghezvittek ugyan bizonyos gazdasági, szociális és kulturális beruházást, azonban az intézkedések nem terjednek ki az önrendelkezési jogra. Nehezményezték továbbá, hogy ki vannak zárva a politikai képviseletből, ugyanis még mindig életben volt a rendkívüli állapot, és nem tartottak választásokat. Mindezek mellett követelték egy szojm összehívását, amely ellátná a terület irányítását, illetve sérelmezték a ruszin népcsoport kettéválasztását. Ugyan válaszul nem hajtott végre érdemleges lépéseket a csehszlovák kormány, a nyilatkozat jelentősége mégis kiemelkedő, hisz az első olyan megnyilvánulása volt ez a podkarpatszka ruszi politikai szervezeteknek, amelyhez nemzetiségtől és ideológiától függetlenül valamennyi párt a nevét adta, mind a ruszin, mind a magyar, valamint a német és a zsidó nációk képviselői.¹¹

A következő momentum, amely a kárpátaljai magyar szervezetek egységét hivatott erősíteni, az 1923 májusában Munkácson megrendezésre került Magyar Nemzeti Kongresszus volt. Az eseményen képviseltette magát az összes ruszinszkoói magyar

⁹ Ruszinszkoói Magyar Hírlap, 1920. december 15.

¹⁰ Uo.

¹¹ Kárpáti Híradó., 1922. március 29.

párt, valamint a Zipser Deutsche Partei, amely a német ajkú kisebbség érdekeit védte, továbbá a szlovenszkói magyarság képviselőjében megjelent Petrogalli Oszkár, a *Prágai Magyar Hírlap* főszerkesztője.¹² Elsősorban a kisebbségeket veszélyeztető kérdésekről esett szó. Valamennyi párt sajátos megközelítésből vizsgálta a problémás pontokat, és ez alapján fejtették ki véleményüket. Nagy port kavart Korláth Endre, a Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége vezetőjének beosztója. Ebben elmondta, hogy nem ruszin, hanem ruszinszkói autonómiára van szükség, tehát nem támogatja sem ő, sem szervezete a ruszin kisebbség önálló autonómista törekvéseit. Szólt arról a széthúzásról, amely az általa vezetett szövetségen belül megy végbe. Ezért meglátása szerint elsősorban az egyre inkább szociáldemokrata irányba húzó munkásság, valamint a saját érdekvédelmi szervezeteket alakító, ahogyan ő nevezte, „zsidó vallású magyarság”¹³ okolható. Megfogalmazta továbbá, hogy elsőszámú célkitűzésük ezek után is a magyar nyelv és kultúra védelme, valamint a régió gazdasági fejlesztése. Ez utóbbival kapcsolatos azon követelések sora, amelyet a kongresszuson jelen lévő pártok egyhangúan elfogadtak. Ezek a következők voltak:

1. ugyanolyan termelési és értékesítési feltételek biztosítása, amelyek a Köztársaság többi részén is adva vannak;
2. szabad, és mindenki számára nyitott, valamint versenyképes piac biztosítása;
3. a Podkarpatszka Rusz, valamint a többi csehszlovák terület közötti díjtételek kiegyenlítése;
4. egységes adórendszer bevezetése;
5. az ipari és mezőgazdasági cikkek állami szállításának mértéke legyen arányos a lakosság számával.¹⁴

A gazdasági követelések mellett szintén fontos helyet foglalt el az oktatás helyzetének kérdése. Ezt a legátfogóbban Hokky Károly, a Keresztényszocialista Párt vezetője vázolta beszédében. Kifogásolta, hogy egyre inkább visszaszorul a magyar nyelvű elemi, valamint óvodai oktatás. A középiskoláknak pedig egyre kevesebb hányadában használják a magyar nyelvet, olyan szakiskolák pedig már alig vannak, amelyek anyanyelven biztosítanának képzést.

Arra hivatkozott, hogy a Saint Germain-en-Lay-i békeszerződésben biztosítva van a kisebbségek jogainak védelme, amelyhez hozzá tartozik az anyanyelven történő oktatás is, hisz e nélkül rendkívül nehéz egy nemzet fennmaradása.¹⁵

Mindezek a tervezetek és programok azonban nem érthették el céljukat, amíg a pártok nem vehették ki részüket az ország politikai életéből, ehhez azonban szükség volt a választások megrendezésére. Így mindaddig nem volt tapasztalható előrelépés sem társadalmi, sem gazdasági, sem pedig politikai problémák megoldása terén, amíg Podkarpatszka Rusz nem tudott képviselőket delegálni a szenátusba, illetve a parlamentbe.

Az első választást a területen 1924-ben rendezték meg. Ekkorra már feloldották a rendkívüli állapotot, és megfelelő politikai légkör alakult ki az esemény megrendezéséhez. A Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége a választásokon a Ruszinszkói Őslakosság Autonóm Pártjának zászlaja alatt indult, arra

¹² FEDINEC CSILLA: Kárpátalja történeti kronológiája. 1918–1944. Fórum Intézet, Dunaszerdahely, 2002, 111. o.

¹³ *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1923. május 10.

¹⁴ Uo.

¹⁵ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. máj. 10.

hivatkozva, hogy ily módon igyekeznek szorosabbra fűzni a magyar egységet. Vállalkozásuk tulajdonképpen sikeresnek mondható, hisz az egyetlen olyan magyar tömörülés volt, amelynek sikerült képviselőt delegálnia a szojmba és a szenátusba. Összesen 28 113 szavazatot sikerült szerezniük, ez elegendő volt ahhoz, hogy képviselőnek Korláth Endrét, szenátornak pedig Egry Ferencet delegálják.¹⁶ A választási eredményekkel azonban korántsem voltak megelégedve. Korláth Endre így nyilatkozott az eredményekről: „A jelenlegi választási eredménynek egyáltalán nem tudok örülni, mert a lezajlott választás során olyan elemi erővel tört ki a népelkeseredés, hogy az végzetessé lehet az itteni egész berendezkedésre és könnyen forradalmivá válhatik, pedig forradalmakból nekünk már épp elég volt.”¹⁷ Ezt a nyilatkozatot valószínűleg az a tény szülte, hogy a kárpátaljai szavazatok többségét a Csehszlovák Kommunista Párt szerezte meg, ezáltal egyértelművé vált, a baloldali gondolkodás vezető szerepet játszik a régió lakosságának körében. Azonban miután sikerült képviselőket juttatni a törvényhozásba, megteremtődhettek a feltételek a sikeres politizálásra Podkarpatszka Rusz számára is.

Így Ruszinszkó és a magyarság mindennapjait meghatározó problémák a prágai vezetés elé kerülhettek. Mindkét politikus már első beszédében tolmácsolta a régió követeléseit a törvényhozás irányába. Nehezményezték azt, hogy az autonómia még mindig nem jött létre, követelték az podkarpatszka ruszi vezetés azonnali leváltását, sojzm felállítását, felvetették az állampolgári ügyek rendezetlenségét, a nehéz gazdasági helyzetet, a vallási élet kuszaságát, valamint követelték, hogy a közigazgatás és a kormányzat „adassék az óslakosság kezébe”.¹⁸

A kérések azonban sok esetben zárt ajtókra találtak. Mindeközben pedig a magyarságon belüli széthúzás egyre nagyobb méreteket öltött, és a Ruszin Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége már nem volt képes ellátni feladatát az egység megteremtésére nézve. Egyre inkább érett a helyzet egy új, az eddiginél szorosabban egyesített magyar politikai tömörülés létrehozására.

A helyzet enyhítését célozta az 1925. január 6-án elfogadott érsekújvári egyezmény, amelynek értelmében létrehoztak egy pártközi Vezérlő Bizottságot. Az egyezményt aláírták az Országos Keresztényszocialista Párt, az Országos Kisgazda Párt, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt, a Zipser Deutsche Partei, illetve a Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetségének képviselői. Azonban ez az intézkedés sem hozta meg a várt eredményt.¹⁹

Az 1925. április 5-én megjelent *Ruszinszkói Magyar Hírlap* hasábjain a Keresztényszocialista Párt vezetői, Szilassy Béla és Szentiványi József a Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetségéhez fordultak, hogy szükség van egy egységes magyar pártra, ugyanis egyre inkább a széthúzás lesz úrrá a politikai életen: „... egy elnyomott nemzet csak úgy védekezhet sikeresen a hatalom napról napra megújuló támadásai ellen, ha egységes vezetésnek veti alá magát” – mutattak rá a cikkben.²⁰

A kezdeményezést hamar siker koronázta, ugyanis 1925 szeptemberében egész Kárpátalján megjelentek a felhívások a Magyar Nemzeti Párt megalakításával kapcsolatban.²¹ 1925. október 18-án pedig már a párt programját olvashatták a lapokban. Legfontosabb céljuknak a szlovenszkói és ruszinszkói magyarság

¹⁶ Нариси історії Закарпаття Ред. кол. І. Гранчак та ін. «Закарпаття» Ужгород, 1995 ст. 193.

¹⁷ FEDINEC Cs. i.m., 2002, 139. o.

¹⁸ Kárpáti Híradó, 1924. ápr. 11.

¹⁹ FEDINEC Cs. i.m., 2002, 144. o.

²⁰ Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1925. ápr. 5.

²¹ FEDINEC Cs. i.m., 2002., 154. o.

érdekeinek képviselését, valamint egy szervezetbe való egyesítését tekintették. Ezek mellett szerették volna mozgósítani a politikailag inaktív magyarságot. Programjukat a következő pontokban fogalmazták meg:

1. A magyarság teljes politikai egységére való törekvés.
2. Gazdasági érdekvédelmi szervezetek létrehozása és működtetése.
3. Harc a nemzeti és kulturális elnyomás ellen, a Csehszlovák Köztársaság törvényeinek teljes tiszteletben tartása mellett.
4. A jelenlegi kormányzó többség és a kormány megbuktatása minden demokratikus eszköz felhasználása révén.
5. Egyetértésre törekvés más kisebbségekkel, közös politikai harc; autonómia megszerzése Szlovenszko és Ruszinszko részére.²²

Az új párt hamarosan a legnépszerűbb magyar politikai tömörülés lett Podkarpatszka Ruszban, és mind az 1925-ös, mind az 1929-es választáson sikerült képviselőket, valamint szenátorokat delegálnia a törvényhozásba.²³

A párt politikai aktivitását támasztja alá az a felhívás, amellyel az 1926-ban kiadott új nyelvtörvényre reagált, s amelynek értelmében minden kisebbség használhatja nemzete nyelvét az államigazgatás különböző szintjeinek hivatalaiban. Felhívta a magyar lakosság figyelmét, hogy a törvény adta jogukkal minden körülmény között éljenek, különös tekintettel a bírósági tárgyalásokra, amennyiben pedig valakit valamilyen sérelem ér, forduljon a párthoz, ami teljes körű segítséget igyekszik nyújtani.²⁴

A Magyar Nemzeti Párt úgy szeretett volna eredményeket elérni, hogy feltételekhez szabta a kormány támogatását. E feltételek közé tartozott többek között az, hogy minden, kisebbségek ellen irányuló kormányzati intézkedést azonnal be kell fejezni, nemzeti egyenjogúságnak kell érvényesülni. Kijelentették, hogy kizárólag polgári kormányt hajlandók támogatni. Követelték a Magyar Nemzeti Párt bevonását a pártközi parlamenti bizottságba, az autonómia azonnali kiépítését, az állampolgársági ügyek rendezését, a földosztás igazságos végrehajtását. Ezekből a követelésekből természetesen engedniük kellett, hiszen a prágai vezetés mindezt nem valósíthatta meg, a párt pedig nem szeretett volna kiszorulni a törvényhozásból, így szükség volt a kompromisszumokra.

Kompromisszumokra pedig nemcsak a kormánnyal volt szükség, hanem a másik Podkarpatszka Rusz területén élő nemzettel is, a ruszinokkal is. Erre való törekvésüket bizonyítja az, hogy a Központi Ruszin Nemzeti Tanács a nagyzsupa létrehozása elleni tiltakozó kiáltványához csatlakozott mind a Magyar Nemzeti Párt, mind a Ruszinszkoí Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége. Így ír erről a *Ruszinszkoí Magyar Hírlap*: „... megyünk velük a közös szabadságért, mint őseink... ha a ruszin nemzeti tanács kimondja a cselekvést, mi ott leszünk, mert kényszerít az élet, s cselekedni fogunk, mert cselekednünk kell.”²⁵

Természetesen a ruszin és a magyar politikusok közötti ellentétek nem múltak el, hiszen mindannyian a saját nemzetük által vezetett autonómiát szerették volna megteremtteni oly módon, hogy abba a másik náció vezetőinek minél kevesebb beleszólásuk legyen. Így néhány közös interpellációt és hangzatos kiáltványt leszámítva, az ellentétek továbbra is léteztek, és a revíziós törekvések erősödésével egyre nagyobb mértéket öltöttek, ezáltal jócskán megnehezítve Podkarpatszka Rusz amúgy is kényes helyzetét.

²² *Ruszinszkoí Magyar Hírlap*, 1925. okt. 18.

²³ *Написи історії Закарпаття* Ред. кол. І. Гранчак та ін. «Закарпаття», Ужгород, 1995 ст. 194. см.

²⁴ *Ruszinszkoí Magyar Hírlap*, 1926. április 18.

²⁵ Uo., 1927. feb. 27.

Az 1930-as években új témák kerültek terítékre. Kárpátaljáról a törvényhozásba delegált politikusok az autonómia már egy évtizede húzódozó kérdése mellett főként az állampolgárság megadásával, valamint a keserves helyzetben lévő ruszinszkoói mezőgazdaság problémájával foglalkoztak. Grosschnid Géza szenátor az állampolgárság megadásával kapcsolatban nyújtott be interpellációt, amelynek fontossága abban rejlett, hogy valamennyi kárpátaljai párt csatlakozott hozzá. Így volt ez Füssy Kálmán szenátor javaslata esetén is, amely a rendkívül rossz helyzetben lévő mezőgazdaság megsegítését irányozta elő.

Ruszinszkoóban a Magyar Nemzeti Párt, a prágai törvényhozásban pedig elsősorban Korláth Endre képviselő, valamint Hokky Károly szenátor végzett jelentős munkát.

A Magyar Nemzeti Párt ungvári választmánya 1933-ban egy sor követelést intézett a kormányhoz. Ebben kérték a moratórium kiterjesztését Kárpátalján a kisiparosokra és a kiskereskedőkre, valamint a csődtörvény felfüggesztését, hivatkozva a rossz gazdasági helyzetre. Követelték a szociális terhek revízióját, a kamatterhek csökkentését, valamint az árvíz, illetve más elemi csapások által sújtott területek azonnali segélyben való részesítését.²⁶ Követelésük nagy részét teljesítették a csődtörvény eltörlése kivételével, a kért segélyeket az állam hamarosan folyósítani kezdte. Infrastrukturális fejlesztések sora kezdődött el, amelyet valamennyi politikai képződmény kedvezően értékelt. A kívánt autonómia megvalósítása továbbra is késett, annak ellenére, hogy a kárpátaljai képviselők és szenátorok állandó javaslataikkal és interpellációikkal bombázták a törvényhozást, azonban csak további ígéreteket és kifogásokat kaptak válaszul.

Mig Prágában az autonómiát igyekeztek kieszközölni, addig régióinkban továbbra is jellemző volt a széthúzás. Ezen igyekezett enyhíteni folyamatosan a Magyar Nemzeti Párt. 1935-ben a *Kárpáti Magyar Hírlap* oldalain fordult a „zsidó vallású magyarokhoz”, hogy térjenek vissza a közös politizálás talajára, s a Magyar Nemzeti Párton belül egyesülve lépjenek fel a magyarság érdekében. „*Térjetelek vissza abba az őslakó közösségbe, amely a ti éltetőtök is*” – hangzottak a buzdító szavak 1935 májusában. A párt célja ezáltal nem csupán a magyar egység létrehozása volt, hanem a közelgő választásokra szerette volna megerősíteni pozícióit. Ám a zsidó kisebbség igyekezett kerülni a közösködést egy olyan párttal, amit az a Magyar Királyság támogatott, amelynek társadalmában egyre erősebb lett az antiszemitizmus.

Az 1936-os évben felmerült egy újabb fordulat lehetősége a csehszlovákiai magyar politikában, ugyanis február 28-án Pozsonyban a szlovenszkoói és kárpátaljai magyar pártok tárgyaltak egy egységes magyar párt létrehozásáról.²⁷ Ezt a gondolatot a Korláth Endre köré csoportosuló politikusok nem helyeselték. A *Kárpáti Magyar Hírlapban* így adnak hangot véleményüknek: „*Ezt a bevált rendszert, mint amilyen a mi pártszövetségünk..., nem lenne célirányos felcserélni olyan rendszerrel, amely esetleg eredményeiben és következményeiben elszigetelhetné a magyarságot az őslakos polgártársaitól való együttműködéstől. Kárpátalja autonómiáját csakis az őslakos egység harcolhatja ki.*”²⁸

A fenti kijelentések ellenére az 1936. június 21-én Érsekújváron megalakult Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt (Egyesült Magyar Párt) alelnöke Korláth Endre lett. A párt célul tűzte ki: harcolni Szlovenszko és

²⁶ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1933. júl. 9.

²⁷ FEDINEC CSILLA:, i.m., 2002, 252. o.

²⁸ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. január 17.

Kárpátalja függetlenségéért oly módon, hogy minden nemzetnek legyen lehetősége az önkormányzatra. Négy alapelve volt a pártnak: nemzeti eszme, keresztény valláserkölcsi szemlélet, szociális igazságosság, demokrácia.²⁹ Tevékenységüket azzal kezdték, hogy egy feljegyzést nyújtottak át Milán Hodža miniszterelnöknek a kárpátaljai magyarság panaszaiával.³⁰ Működésüket a kormányzat nem nézte jó szemmel, több gyűlésüket is betiltották, a párt több tagja ellen is bírósági eljárást indítottak.

Az Egyesült Magyar Párt célkitűzései között előkelő helyet foglalt el a magyar nyelvű oktatás kérdése. Erről tanúskodik az 1937 szeptemberében Beregszászon tartott kárpátaljai kerületi nagygyűlés, amelyen Hokky Károly szenátor hívta fel a figyelmet arra, hogy több mint háromszáz magyar ajkú pedagógusra lenne szükség Kárpátalján, azonban a tanárképzéssel foglalkozó intézetek zömében nem a magyar nyelvet használták.

Ez a politikai tömörülés is szívügyének tekintette az autonómia kivívását, erről tanúskodik dr. Korláth Endrének, a párt alelnökének mondott beszéde a prágai nemzetgyűlésben. Felszólalásában a prágai kormány „adósságait” több pontban foglalta össze, ezek közé tartoztak a békeszerződésben kikötött kisebbségi jogok, a nemzetközileg szavatolt autonómia, valamint az önkormányzat Szlovénia részére.³¹ Az Egyesült Magyar Párt ilyen megnyilvánulásaira azonban a válasz továbbra is csupán a már évekkal azelőtt megígért új nemzetiségi törvény (statútum) kihirdetése időpontjának újabb elhalasztása volt.

A podkarpatszka ruszi belső politikai széthúzásnak is igyekezett az új magyar párt elejét venni. Ezt akár sikeresnek is mondhatjuk, hiszen az 1935 májusában megrendezett választásokon a kárpátaljai magyar szavazók 94, 8% a párt mellett tette le voksát. Sietve ki is jelentették a kárpátaljai magyar lapokban, hogy a régió magyarságának egyetlen és hivatalos képviselője – a választások eredményeinek értelmében – az Egyesült Magyar Párt.³²

Előrelépés történt a Csehszlovák Köztársaság területén élő más nemzetekkel való kapcsolattartás terén is. 1938. július 1-jén – számol be róla a *Kárpáti Híradó* – az Egyesült Magyar Párt és a Szepesi Németek Pártja képviselőinek Pozsonyban tartott közös ülésén egy nyilatkozatot fogalmaztak meg Milan Hodža miniszterelnök irányába, amelyben sérelmezték, hogy még nem készült el a nemzetiségi törvény. Elhatározták továbbá, hogy folytatják a harcot az autonómiáért.³³

A ruszinokkal való együttműködés terén azonban jelentős hiányosságok voltak tapasztalhatóak. „... az autonómiával kapcsolatban továbbra is ragaszkodunk ahhoz az álláspontunkhoz, hogy az autonómia minket is megillet, mert a békeszerződés szerint ez nem csak a rutén nép kiváltsága, hanem a Kárpátok alatt lévő – többségében rutén területen élő – többi népnek is joga. E megvalósítandó autonómia keretében meg fogjuk találni a megegyezést a rutén néppel”³⁴ – hangzott Korláth Endre beszéde, ami többé-kevésbé vázolja a két nemzet közötti ellentétek mibenlétét. Azonban a mondtak azon része, miszerint „megtalálják a megegyezést a rutén néppel”, már a beszéd elhangzásakor sem bírt erős alappal, hisz az 1938-as évre teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy mindkét nemzetiség képviselői eltérően képzelik el területünk további sorsát. A müncheni egyezmény aláírásával (1938. szeptember 29–30.) az ellentétek

²⁹ Uo., 1936. június 22.

³⁰ Uo.

³¹ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1938. márc. 30.

³² *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1938. jún. 3.

³³ *Kárpáti Híradó*, 1938. júl. 2. 1. o.

³⁴ Uo., 1938 július 1.

már csillapíthatatlanná váltak. 1938. szeptember 4-én megalakult az Ukrán Nemzeti Tanács, október 7-én pedig a Magyar Nemzeti Tanács, amelyet a magyar nemzet csehszlovákiai képviselői szervének tekintettek. Az októberi komáromi tárgyalásokon már ez a tömörülés képviselte régióink magyarságát.

Ezekben a hónapokban a közélet alakulását talán a *Kárpáti Magyar Hírlap*-ban 1938 októberében megjelent írás jellemezte legjobban: „*Kárpátalja közléte egyre zajosabb, bonyolultabb. A lakosság a legnagyobb bizonytalanságban éli napjait, megállt a gazdasági vérkeringés, megállt az üzleti forgalom, senki sem tudta, mit hoz a holnap, milyenek lesznek Kárpátalja határai*”³⁵

A politikai pártok, köztük a magyar tömörülések munkájának az 1928. október 27-én Kárpátalja élére került Avgusztin Volosin október 29-ei rendelete vetett véget, amelyben betiltotta a szervezetek működését.³⁶ Működésüket a politikai szervezetek majd csak az 1938. november 2-ai első bécsi döntés után, a Magyar Szent Korona Fennhatósága alatt kezdték meg újra.

Amint a fentiekből láthatjuk, a podkarpatszka ruszi magyar politikai pártok széles körű tevékenységet folytattak a csehszlovák érában. Munkásságuk a politikai, gazdasági, valamint kulturális kérdésekre egyaránt kiterjedt. Mindeközben több tényező is nehezítette fellépésüket, gondolhatunk itt a magyarságon belül dúló ideológiai vagy néha felekezeti feszültségekre, vagy a prágai kormány állandó halogatására. Mindent egybevéve, a magyar politikai szervezetek kisebb-nagyobb eredményeket elérve – amelyek talán a ruszin pártokkal összefogásban nagyobbak is lehettek volna – megfelelően szolgálták a magyarság érdekeit a közel két évtizedes csehszlovák uralom alatt.

IRODALOM

Korabeli források:

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár fondjai:

- 48 - Крайовий секретаріат партії «Автономно-землеробська спілка» (АЗС) 1920-1939
- 1134 - Центральна Руська Народна Рада, м. Ужгород
- 1139 - Крайовий секретаріат чехословацької національної демократичної партії, м. Ужгород, 1936-1938
- 1143 - Руська національно-автономна партія, 1937-1938
- 1145 - Окружний секретаріат соціал-демократичної партії, м. Хуст, 1926-1938
- 1146 - Християнсько-народна партія, м. Ужгород, 1920-1938

Korabeli sajtó:

- Kárpáti Híradó, Ungvár, 1924–28, 19378–38
- Kárpáti Magyar Hírlap, Ungvár, 1926–1938
- Kárpátaljai Magyar Gazda, Ungvár, 1925–1932
- Magyar Élet, Munkács, 1937
- Magyarság, Budapest, 1938–1941
- Prágai Magyar Hírlap, 1923–1938
- Ruszinszkoí Magyar Hírlap, 1921–1926
- Нова Свобода, Ужгород, 1937–1941

³⁵ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1938. okt. 7.

³⁶ Стречо П.: Карпато-Українська Держава, Львів, репринтне видання, „За вільну Україну”, 1994, стр. 67.

Русский Вестник, Ужгород, 1938–1939

Русский Народный Голос, Ужгород, 1937–1941

Українське слово, Ужгород, 1938–1941

Ukrán nyelvű könyvek:

СТРЕЧО П.: Карпато-Українська Держава, До історії визволення боротьби карпатських українців у 1938-1939 р., Львів, репринте видання, „За вільну Україну” 1994

Нариси історії Закарпаття Ред. кол. І. Гранчак та ін. «Закарпаття», Ужгород 1995

РОКАР М.: Політичні партії на Закарпатті у міжвоєнний час, Ужгород 2006

Magyar nyelvű könyvek:

A Szlovákkérdés a XX. században. Szerkesztette: Jacek Baluch, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994.

ANGYAL B.: Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936. Fórum Ki-sebbségi Intézet, Lilium–Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2004.

BERNÁTH J.: A történelem tanítása – gyakorlatok a történelemtanítás módszertanából. Nemzeti Tankönyv-kiadó, Budapest, 1997.

BOTLIK J.–DUPKA GY.: *Ez hát a hon... tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991.* Mandatum–Univerzum, Budapest, 1991

BOTLIK J.: *Egestas Subcarpathica, Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi törté-netéhez.* Hatodik Sip Alapítvány, Budapest, 2000

BOTLIK J.: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. 1918–1945,* Nyiregyháza, 2005.

BOTLIK J.–DUPKA GY.: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Budapest, 1993

DIÓSZEGI I., HARSÁNYI I., KRAUSZ T., NÉMETH I.: *20. századi egyetemes történelem 1890–1945. I. kötet,* Korona kiadó Budapest, 1997

DIÓSZEGI I.: *Két világháború árnyékában. Nemzetközi kapcsolatok története 1919–1939.* Gondolat, Budapest

DR. BENDA M.: *Egyesületi és társadalmi élet Bereg-megyében. Beregszászi Nyomda és Kiadóvállalat,* 2004.

DUPKA GY.: *Autonómia törekvések Kárpátalján.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2004.

DUŠAN K.: *Szlovákia története,* Kalligram, Pozsony, 2001

FEDINEC CS.: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez.* Fórum Intézet – Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2001

FEDINEC CS.: *Kárpátalja történeti kronológiája 1918–1944.* Fórum Intézet, Dunaszerdahely, 2002

GLATZ F.: *A magyarok krónikája.* Officina Nova, Budapest, 2000

HALMOSY D.: *Nemzetközi szerződések 1918–1945. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,* Budapest, 1966

HORVÁTH CS.: *Az újkor és a XX. század története.* Pécs, 1999

KATONA A.–SALLAI J.: *A történelem tanítása.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.

L. NAGY ZS.: *Magyarország külpolitikája a 30-as években.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995

MARINA GY.: *Ruténsors – Kárpátalja végzete.* Patria Publishing Co. Ltd., 1977

NIEDERHAUSER E.: *Kelet-Európa története. Hírtörténelem – MTA Történet-tudományi Intézet,* Budapest, 2001

PALOTÁS E.: *Kelet-Európa története a 20. század első felében.* Osiris kiadó, Budapest, 2003

ROMSICS I.: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

S. BENEDEK A.: *A ruszinok, gens fidelissima.* PoliPrint Kiadó, Ungvár, 2001.

TILKOVSKY L.: *Revízió és nemzetiségpolitika 1939–1944.* Budapest, Akadémia Kiadó, 1967

VOITH GY.: *20 év története,* Munkács, 1930

ZSELICZKY B.: *Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920–1945.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.